

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

שם השיעור – סיפור האהבה בין ה' לישראל: שיר השירים בעיני פרשן מחוגו של רשב"ם שם המרצה (כתובת דוא"ל) – ברוך אלסטר (alsterb@gmail.com)

1. על "פסאודו-רש"י" – כתב היד והמהדורה

כתב היד: FIR (LAUR) Acq. e Doni 121 F 18007 במכון לתצלומי כתבי יד עבריים). שיר השירים במפתחים 97-104.

מהדורת אלסטר באתר "על התורה": https://mg.alhatorah.org/Dual/Pseudo-Rashi/Shir_HaShirim/1.1#m4e0n0

2. העיקרון – פרשנות לפי הסדר הכרונולוגי

א. פירוש "הדוגמה" לשה"ש ב', יד-טז

והדוגמה כתרגומו היטב: כשהיינו על פי החירות ובין הים ובין מגדול, והמדבר סגר עליהם (ראו שמות י"ד, ב-ג), ופרעה השיגם "חונים על הים" (שמות י"ד, ט), ואין מקום מכל צר לברוח, כיונה הטמונה בנקיקי הסלעים מפני החיה והעופות גסים "ויצעקו בני ישראל אל יי"י" (שמות י"ד, ו), וכתוב "מה תצעק אלי" (שמות י"ד, טו). לאחר שעברו הים, אחזו לנו שועלים – "ויבא עמלק וילחם בישראל" (שמות י"ז, ח), וזינב הנחשלים (על-פי דברים כ"ה, יח) משבט דן, בשביל פסל מיכה שהיה עמהם, כדכתיב "ועבר בים צרה" (זכריה י', יא; וראו סנהדרין קג ע"ב). מחבלים כרמים – ישראל שנמשלו לכרם. דודי לי ואני לו – חזרו בתשובה – "ויחלש יהושע את עמלק" (שמות י"ז, יג). אבל לפי הפשט וחיבור המקראות, כולם מדברים במעבר ים סוף, כמו שפירשתי. דודי לי ואני לו – שבאתי אליו בנקיקי הסלעים, והעביריני בים, וניער פרעה (על-פי שמות י"ד, כז), וקרבו לפני הר סיני.

ב. סיום פירוש "הפשט" לפרק ז* (למעשה ו', יא-ח', ד)

ועתה אפרש הדוגמה, מאחר שאין מפורשת, כמו שמפורשת ב"אשירה נא לידידי" דישעיה (ישעיה ה', א-ז), ובמשלות דיחזקאל. אנו צריכים לפרש לפי ענין מרוצת דברי השירה.

3. מבנה שיר השירים ברובד הנמשל

א. פירוש שה"ש ב', ז

ז) השבעתי אתכם בנות ירושלים וגומי. הרי עתה אנו מתאהבין מתחבקין זה אל זה, והנני משבעת אתכם מאהלינו קל מהרה... אי אתם רוצים לעורר שנאה ומדנים בין אהבתינו מתוך קנאה, בעוד שתחפוץ אהבתינו להיות.

והדוגמה: שאנו מרחיקים האומות מעלינו, לפי שרוצים להבדילינו מתורת יוצרינו...

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

ב. שם פס' ח

(ח) קול דודי הנה זה בא. עתה חוזר לאחוריו. לפי הפשט: היאך החתן יוצא מתחילה ובא לקדש את ארוסתו.

והדוגמה: שהוציאם ממצרים, ונתן להם את התורה. ואל תתמה, שכן דרך המשוררים, לפי שבחדש השלישי נתן להם את התורה, שעל מנת כן הוציאם ממצרים, כדי לקבל מצות ואחר כך יכנסו לארץ. לכך הוא שונה את דבריו, וחוזר ושונה. וכן תמצא: "יקום אלהים ויפוצו אויביו" (תהלים ס"ח, ב), שכן הולך בסירוגין, יציאת מצרים ואחר כך מתן תורה, וחוזר עוד ומשלש...

ג. פירוש "הדוגמה" לשה"ש ז', יד

(יד) הדודאים נתנו ריח. כבר נתכפרו עונות בגלות, והרצת הארץ שבתותיה (ראו ויקרא כ"ו, לד; דברי הימים ב ל"ו, כא). והתרגום מפרש על ימות המשיח, אך לפי ענין הדוגמה, זו לבית שני, עד "השבעתי אתכם" (שיר השירים ח', ד).

ד. מבנה הנמשל בשיר השירים לפי "פסאודו-רש"י"

התקופה	היחידה
מיציאת מצרים עד הנדודים בחסות ה' במדבר	1. א', ב – ב', ז (שבועה)
שוב: מיציאת מצרים עד הנדודים בחסות ה' במדבר	2. ב', ח – ג', ה (שבועה)
מכיבוש הארץ עד לימי בית ראשון	3. ג', ו – ה', א
מחורבן בית ראשון עד ימי בית שני	4. ה', ב – ח', ד (שבועה)
מחורבן בית שני עד ימות המשיח	5. ח', ה-יד

4. סטיות מהסדר בזיהוי הפרטים בנמשל

א. פירוש "הפשט" לשה"ש א', ב-ו

(ב) ישקיני מנשיקות פיהו. עתה האהובה משוררת על אהוב שלה, שאינו עכשיו אצלה כאן: מתאוה אני על דודי, שישקיני פה אל פה כדרכו... (ג) לריח שמניך טובים וגומ'. לעת שנודף ריח שמן הטובים שתורק, כלומר שתוצק ותמשח למלך בשמן הטוב שהוצקת והורקת... (ד) משכני. ללכת אחריך במלכות... (ה-ו) שחורה אני ונאווה. כלומר אחר שהביאני חדריו, נעשיתי שחורה קצת לפניו... ונתרחק ממנו. ששזפתני השמש. ומתוך טורח וסבל השמש משחרת, והיא נאה באיברים. וכשתנח מחום השמש, יחזור לה יופיה ותאָהב לבעלה. בנות ירושלים – כלומר לכם כל ריעותי, אל תבזוני בכך כי אני עתה כאהלי קידר המשחירים מן השמש, סופי להיות נאה כיריעות שלמה...

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

ב. פירוש "הדוגמה" לשה"ש א', ב-ו

(ב) והדוגמה כתרגומו, על מתן הדברות... (ג) והדוגמה כנגד נסים וגבורות, שעשה הקב"ה לישראל, "שמעו עמים ירגזון" (שמות ט"ו, יד). וגם נגד מתן תורה... (ד) והדוגמה כתרגומו מפורש יפה, שְׁמַשְׁכֵּן ממצרים ורצו אחריו, ומשם הביאני חדריו – בחֹדֶשׁ השלישי באו אל הר סיני... (ה-ו) שחורה אני ונאווה. כלומר אחר שהביאני חדריו, נעשיתי שחורה קצת לפניו, דוגמת מעשה העגל... יריעות המשכן עשו שלום לישראל על מעשה העגל...

5. סטיות מהמבנה הבסיסי בזיהוי הפרטים בנמשל

א. פירוש "הדוגמה" לשה"ש א', טו-יז

(טו) וכן מצינו לאחר שנתכפר להם על עון העגל, מצאו חן לפני הקב"ה, ונתרצו לפניו כהנים המקריבים על גבי המזבח. והגדות הללו נוטים אחר פשוטו של משל...

(טז) ודוגמתו כתרגומו: ישראל משיבים: כמה נאה שכינתך ועריבה בקרבנו...

(יז) והדוגמה על שבח המשכן או בית המקדש.

ב. פירוש "הדוגמה" לשה"ש ד', א-ה

(א) והדוגמה: כשבנה שלמה את בית המקדש והעלה אלף עולות, יצתה בת קול ואמרה: כמה נאים מעשה ישראל וסנהדרין...

(ב) והדוגמה כתרגומו: שניך כעדר הרחילים. כמה נאים הכהנים, מקריבי הקרבנות...

(ג) והדוגמה מתורגמת על כהן גדול ביום הכיפורים...

(ד) והדוגמה: "וריש מתיבתא דהוא רב דילך חסין בזכות ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ועל מימר אולפן אורייתא דהוה עסיק באורייתא דהו רחצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחיזין בידיהון כל גיברין דבקרבא דיניי".

(ה) והדוגמה כתרגומו: משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, שיגאלו ישראל, דומים לשני עפרים – משה ואהרן, שרעו ופרנסו את ישראל ארבעים שנה במדבר.

ג. פירוש "הפשט" לשה"ש ד', יב-ה, א

(יב) גן נעול אחותי כלה. פסק יש בין גן נעול, וכך פירושו: לך אחותי כלה אני אומר, שגן נעול הוא אותו שלנו, ומתוך כך הוא נאה מאד, שלא הדריכוה בני אדם וחיות, ורגל בהמה לא עבר בה. וגם גל – מעין מים חיים, שבתוך הגן להשקות הגן, חתום בגלים. וכל הפסוקים הללו מחוברים, לומר: "באתי לגני אחותי" (שיר השירים ה', א), ותבואי עמי, כי "אריתי מורי" (שם) ...

(א) באתי לגני. היא אומרת "יבא דודי לגני ויאכל פרי מגדיו" (שיר השירים ד', טז), והוא משיב לה: באתי לגני אני וריעי, לאכול ולשמוח עמך.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

ד. פירוש "הדוגמה" לשה"ש ד', יב-ה', א

(יב) והדוגמה על צניעות בנות ישראל...

(יג) והדוגמה בחורי ישראל מליאי מצות כרמון, עם פרי מגדים – מולידים זרע צדיקים, שריחם ככפרים עם נרדים.

(טו) והדוגמה: "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן" (בראשית ב', י). וגם שמעתי מחכמי בני אדם שמעידין, שמנהר עדן מלקטין בשמים.

(טז) הדוגמה כתרנומו, על מי השילוח ומותר המים, המשקין את ארץ ישראל, בזכות עוסקי תורה, שנמשלה ל"באר מים" (שיר השירים ד', טו), ובזכות הכהנים, המקריבים בבית המקדש, שנקרא "לבנון" (שם).

ולפי דעתי יש לפרש, כי לא היה שלמה חסר מחכמת הנביאים, שאמרו "מעין מבית י"י יצא והשקה את נחל השיטים" (יואל ד', יח). ומהו ונוזלים מן לבנון? מן בית י"י. וגם עורי צפון יכול להיות עם קיבוץ גליות, כדכתיב "האומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי להביא בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ" (ישעיה מ"ג, ו). כי כל דרכי שירה הללו צריך לומר מדרשי אגדה דוגמה לדברי השיר.

ה. פירוש לשה"ש א', א (מעין הקדמה לפירוש)

(א) שיר השירים אשר לשלמה. אמרו חכמים: "כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים" (משנה ידים ג ה), שמחבב את ישראל לקרותן 'פיתו', 'אמו', 'אחותו' (ראו שהש"ר ג', יא, ב). לפי הפשט כך צריך לפרש, שאם אין דומיון ומליצה ומשל לשירה הזאת, אם כן חס ושלום למה נכתבה? כי בלא דומיון, שיר עוגבים יהיה! אך ודאי משל הוא ודומיון לנסים וחבה וריעות ואהבה שהראה הקב"ה לישראל עמו כאיש שמחבב לכלתו...